

O'TKIR TOLIPOV, DILNOZ RO'ZIYEVA

**PEDAGOGIK
TEXNOLOGIYALAR
VA PEDAGOGIK
MAHORAT**

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI**

O'TKIR TOLIPOV, DILNOZ RO'ZIYEVA

**PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR VA
PEDAGOGIK MAHORAT**

*Oliy ta'lim muassasalarining barcha yo'nalishdagi magistratura
mutaxassisliklari uchun*

**TOSHKENT
"INNOVATSIYA-ZIYO"
2019**

UDK: 37 (077)

BBK: 74.00

T – 63

Tolipov, O`tkir.

**Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat (O`quv qo`llanma)/ Dilnoz
Ro`ziyeva / – Toshkent: “INNOVATSIYA-ZIYO”, 2019, 276 b.**

UDK: 37 (077)

BBK: 74.00

T – 63

O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O`RTA MAXSUS TA`LIM VAZIRLIGI TOMONIDAN NASHRGA TAVSIYA ETILGAN

“Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat” (barcha magistratura mutaxassisliklari uchun) o`quv qo`llanmasida shu nomdagi fanning umumiy asoslari yoritilgan. Unda pedagogik jarayonni loyihalash, ta`lim hamda tarbiya texnologiyalarining mohiyati, o`ziga xos jihatlari, shaxsga yo`naltirilgan ta`lim turlari, interfaol metodlar va ularni ta`lim-tarbiya jarayonida qo`llash, ta`lim texnologiyalarining magistrlar o`quv faoliyatini faollashtirishdagi o`mi masalalari xususida so`z yuritilgan. O`quv qo`llanmada pedagog faoliyatida pedagogik texnologiyaning muhim tarkibiy elementi bo`lgan pedagogik mahorat asoslarining yoritilishiga e`tibor qaratilgan.

Ushbu o`quv qo`llanmadan respublika oliy ta`lim muassasalarining barcha yo`nalishdagi magistratura, bakalavriat mutaxassisliklari bo`yicha tahsil olayotgan talabalar, uzluksiz ta`lim tizimi xodimlari, katta ilmiy xodim-izlanuvchilar va umuman pedagogik texnologiya asoslari bilan qiziquvchi shaxslar foydalanishlari mumkin.

Taqrizchiar:

N.A. Muslimov

Pedagogika fanlari doktori, professor

B.X.Xodjayev

Pedagogika fanlari doktori, professor

ISBN 978-9943-14-560-3

Toshkent: “INNOVATSIYA-ZIYO”- 2019

SO'ZBOSHI

Mustaqillik yillari tom ma'noda O'zbekiston Respublikasi ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy taraqqiyoti istiqbolini belgilash, jahon hamjamiyati mamlakatlari safidan munosib o'rin egallashga intilish yo'lidagi keng ko'lamli ishlarni amalga oshirish bilan kechmoqda. Jahonning rivojlangan mamlakatlari tajribalarini o'rganish, mahalliy shart-sharoit, iqtisodiy va intellektual resurslarni inobatga olgan holda jamiyat hayotining barcha sohalarida tub islohotlarning amalga oshirilayotganligi yangidan-yangi yutuqlarga erishishni ta'minlamoqda. Turli sohalarda yo'lga qo'yilayotgan xalqaro hamkorlik garchi o'z samarasini berayotgan bo'lsa-da, milliy mustaqillikni har jihatdan mustahkamlash, erishilgan yutuqlarni boyitish, mavjud kamchiliklarni tezkor bartaraf etish jamiyat a'zolaridan alohida fidokorlik, jonbozlik, shijoat va qat'iyat ko'rsatishni talab etmoqda. Bu haqida to'xtalib o'tar ekan, O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov quyidagilarga e'tiborni qaratadi: "Jamiyatimiz ma'naviyatini yuksaltirish bilan bog'liq jarayonlarning murakkab tomoni shundaki, bugungi kunda boshimizdan kechirayotgan ijtimoiy-siyosiy taraqqiyot yo'lida uchraydigan ko'p muammolarni ham nazariy, ham amaliy jihatdan faqat o'z kuchimiz va salohiyatimizga tayanib hal etishga to'g'ri kelmoqda"¹. Bu esa jamiyatning intellektual, axloqiy, ruhiy jihatdan kuchli, malakali kadrlarga ega bo'lishini taqozo etadi. Binobarin, malakali, har jihatdan yetuk kadrlarni tayyorlashda uzluksiz ta'lim tizimining boshqa bosqichlari qatorida oliy ta'lim muassasalari ham alohida o'rin tutadi.

Respublika oliy ta'lim muassasalarining bakalavriat va magistratura yo'nalishlarida turli ixtisosliklar bo'yicha tayyorlanayotgan kadrlarning intellektual salohiyatini oshirish, dunyoqarashini boyitishda ularni zamonaviy axborot-kommunikatsion hamda pedagogik texnologiyalar bilan yaqindan tanishtirish muhim ahamiyatga ega. Oliy ta'lim muassasalarida "Axborot texnologiyalari" va "Pedagogik texnologiya" fanlarining o'qitilayotganligi bo'lajak mutaxassislarni zamonaviy, so'nggi rusumdagi kommunikatsion texnologiyalarning texnik, pedagogik texnologiyalarning didaktik imkoniyatlaridan xabardor bo'lishlari uchun sharoit yaratib qolmay, kasbiy faoliyatda ulardan samarali foydalanish borasidagi ko'nikma, malakalarining mustahkamlanishini ta'minlamoqda.

Ayni vaqtda "Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat" fani oliy o'quv yurtlarining magistratura bosqichida o'qitilayotgan bo'lib,

¹Karimov I.A. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch". Toshkent: "Ma'naviyat" - 2008, 133-bet.

magistrlar tomonidan o'zlashtirilayotgan kasbiy bilim, ko'nikma, malakalarni yanada rivojlantirish, pedagogika yo'nalishida ilmiy-tadqiqotlarni olib borish, shuningdek, ularning kuchli raqobat mavjud bo'lgan mehnat bozorida o'z o'rinlarini topa olishlariga yordam beradi.

Fan doirasida magistrlar pedagogik texnologiya nazariyasining muhim asoslari bilan tanishadi, kasbiy faoliyatda pedagogik texnologiyalarni samarali, maqsadli qo'llashni o'rganadi, ta'lim-tarbiya jarayonlarini loyihalashtirish, texnologiyalashtirish ko'nikma-malakalarini puxta o'zlashtiradi. Shuningdek, magistrlar pedagogik texnologiyaning muhim tarkibiy qismlaridan bo'lgan pedagogik mahorat va teatr pedagogikasining muhim g'oyalari, ustuvor tamoyillari bilan tanishish imkoniyatiga ega bo'ladiki, bu holat ularning kasbiy kamolotga erishishlari uchun mustahkam zamin hozirlaydi.

PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING ILMIY ASOSLARI

Reja:

1. “Pedagogik texnologiya” fanining maqsadi, vazifalari, ob’ekti va predmeti.
2. “Pedagogik texnologiya”ning o’quv fani sifatida shakllanishi.
3. “Pedagogik texnologiya” fanining qonuniyatlari, asosiy kategoriyalari.
4. “Pedagogik texnologiya” fanining metodlari.
5. “Pedagogik texnologiya” fanining boshqa fanlar bilan aloqadorligi.

Tayanch tushunchalar: pedagogik texnologiya, fan, fanning maqsadi, fanning vazifalari, fanning ob’ekti, fanning predmeti, fanning asosiy kategoriyalari, fanning muhim qonuniyatlari, fanning metodlari, fanning boshqa fanlar bilan aloqadorligi.

“Pedagogik texnologiya” (PT) fanining maqsadi, vazifalari, ob’ekti va predmeti. Ilm-fan, ishlab chiqarish va texnikaning jadal rivojlanishi o’tgan asrning boshlarida jamiyat hayotining barcha sohalarida texnologiyalarning qo’llanilishiga zamin yaratdi. Bozor munosabatlari sharoitida esa nafaqat ishlab chiqarish, balki ijtimoiy sohalarni ham texnologiyalashtirilishi quyidagi to’xtamlarga kelish imkoniyatini yaratdi:

1) jamiyatda bozor iqtisodiyotining rivojlanishi jarayonida iqtisodiyot va ishlab chiqarishda yuqori texnologiyalar tarmog’ining ulushi ortdi;

2) shaxsning texnologik ma’lumotga egaligi uning turli sohalarda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishini ta’minlovchi kasbiy kompetentligi (bilimdonligi)ning ajralmas tavsifi bo’lib qolmoqda;

3) uzluksiz ta’lim “jamiyatning texnologiyalashuvi va ilmiy bilimlarning keng tarqalishi”ni ifodalovchi hodisa sifatida texnologiyalar ular qo’llanilayotgan sohalar taraqqiyotida yetakchi omilga aylanib bormoqda.

Har qanday fan kishilik jamiyati taraqqiyoti tarixi bilan uzviy bog’liq holda rivojlanadi. Zero, har bir fanning rivoji insoniyat tomonidan jamiyat va tabiat o’rtasidagi aloqadorlik, shaxslararo munosabatlar, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy o’zgarishlar mohiyatini anglashga bo’lgan ehtiyojning yuzaga kelishi va uni qondirishga qaratilgan harakatlarga bog’liq.

“Pedagogik texnologiya” fani pedagogik turkum fanlari o’rtasida nisbatan yangi fan sanaladi. Garchi “Pedagogik texnologiya” nazariyasi g’oyalarning asoslanganiga qariyb bir asr bo’lgan bo’lsa, o’quv fani sifatida

respublika oliy ta'lim muassasalarida o'qitilayotganiga unchalik ko'p vaqt bo'lgani yo'q. "Pedagogik texnologiya" fani amaliy-pedagogik fan sifatida o'tgan asrning 90-yillarida shakllandi. Ayni vaqtda esa ushbu "Pedagogik texnologiya" fan sifatida oliy o'quv yurtlarida pedagogik turkum fanlarning biri va "Pedagogika" fanining mantiqiy davomi tarzida o'qitilib kelinmoqda. U amaliy-pedagogik fan sifatida to'la ravishda "Pedagogika" poydevoriga tayanadi va pedagogik metodologiyada o'z o'rnini aniq belgilaydi"². Bugungi kunda fan asoslari o'zida eng ilg'or pedagogik qarashlarning dinamik rivojini aks ettiradi.

O'tgan vaqt ichida ta'lim jarayoniga texnologik yondashuvning nazariy-metodologik asoslari o'rganildi, ta'lim va tarbiya jarayonini texnologik yondashuv asosida tashkil etish natijalari tahlil qilinib, muayyan xulosalarga kelindi. Mustaqillik yillarida O'zbekiston Respublikasining uzluksiz ta'lim tizimiga ham ilg'or pedagogik texnologiyalarni faol tatbiq etishga e'tibor qaratilib, bu borada sezilarli yutuqlarga ham erishildi.

Pedagogika, xususiylar fanlar metodikasi, ijtimoiy-falsafiy g'oyalari negizida va ilm-fan, texnika, texnologiyaning keskin rivojlanishi oqibatida shakllangan "Pedagogik texnologiya" fani asoslarini pedagogik, ijtimoiy, metodik qarashlar tashkil qiladi.

"Pedagogik texnologiya" fani "Pedagogik texnologiya" nazariyasining umumiy asoslari, ta'lim (tarbiya) texnologiyalarining o'ziga xos xususiyatlari, o'quv va tarbiya jarayonini texnologiyalashtirish, loyihalashtirish shartlari, pedagogik jarayonni yuksak mahorat bilan tashkil etish, boshqarish yo'llari, innovatsion yondashuvning o'ziga xos ko'rinishi bo'lgan pedagogik mahorat tamoyillarini o'rganadi.

Zamonaviy pedagogik turkum fanlarining asosiy maqsadi komil shaxsni shakllantirish uchun poydevor bo'lgan pedagogik jarayonni takomillashtirish, insonparvarlashtirish, magistrning mustaqilligini ta'minlash, o'qitish jarayonida texnik vositalar imkoniyatlaridan samarali foydalanishga erishishdan iborat. "Pedagogik texnologiya" fanining maqsadini ham ana shu g'oyalar asosida belgilash mumkin.

Fanning asosiy maqsadi magistrnlarni pedagogik texnologiya nazariyasining umumiy mazmuni, ijtimoiy-ta'limiy ahamiyati, ta'lim va tarbiya jarayonining sifati, samaradorligini ta'minlashdagi ahamiyatiga oid nazariy bilimlar bilan qurollantirish, ularning psixologik-pedagogik va metodik bilim, ko'nikma-malakalarni yaxlit, bir butun qilib birlashtirgan

² "Педагогика" / Учеб.для ВУЗов Под ред. ПИПодкасистого. Москва "Педагогическое общество России"- 2002. С. 18

holda o'quv va ma'naviy-ma'rifiy ishlar jarayonini texnologik loyihalashtirish, loyihani amalga oshirishda texnologik savodxonlik va pedagogik mahoratga ega bo'lishlari uchun sharoit yaratishdan iborat. Pedagogik texnologiyalar asoslarini o'rganish orqali magistrlar kasbiy faoliyatni uyushtirish, ta'lim va tarbiya jarayonini tashkil etishda kam kuch va vaqt sarflagan holda yuqori natijalarga erishish yo'llaridan xabardor bo'ladi.

Asosiy maqsaddan kelib chiqqan holda "Pedagogik texnologiya" fanini ta'lim magistrlar tomonidan "Pedagogik texnologiya" nazariyasi asoslarini nazariy va amaliy jihatdan o'zlashtirishga yordam beradi. Shunga ko'ra "Pedagogik texnologiya" o'quv fani bir qancha vazifalarning hal etilishi uchun imkoniyat yaratadi va bo'lajak mutaxassis sifatida magistrlarda quyidagi bilim, ko'nikma, malakalarni hosil qilish vazifasini bajaradi:

1. Pedagogik jarayonning umumiy, yaxlit loyahasini ishlab chiqish.
  2. Pedagogik jarayonda hal etilishi lozim bo'lgan aniq maqsad va vazifalarni belgilash.
  3. Pedagogik jarayon mohiyatini bashoratlash (taxmin qilish) va uning mazmunini ishlab chiqish.
  4. Pedagogik jarayon samaradorligini ta'minlashga yordam beruvchi eng samarali, maqbul shakl, metod, usul hamda ta'lim vositalarini tanlash.
  5. Ta'lim jarayonida magistrning erkin, mustaqil faoliyat ko'rsatishi uchun muayyan shart-sharoitlarni yaratish, ularda ma'lum ko'nikma, malakalarning shakllanishi uchun vaqt o'rini belgilash, ularning bilimlari darajasini avvaldan tashxislash.
  6. Magistrlar faoliyatini yo'naltirish, nazorat qilish, baholashni tashkil etish.
  7. Ishlab chiqilgan pedagogik texnologiya loyahasini jamaoda sinash, maqsadning natijalanganlik darajasini tahlil etish.
  8. Magistrlarni pedagogik mahoratning tarkibiy qismlariga doir nazariy bilimlar bilan qurollantirish.
  9. Magistrlarning pedagogik hamkorlikni qaror toptirish texnologiyasiga oid bilimlarni egallashlarini ta'minlash.
  10. Ularda pedagogik odob va madaniyat sifatlarini tarkib toptirish, pedagogik qobiliyatni shakllantirish.
  11. Magistrlar tomonidan pedagogik muloqot, pedagogik nazorat (takt), texnika va pedagogik ta'sir ko'rsatish ko'nikma, malakalarini yetarli darajada o'zlashtirilishini ta'minlash.
  12. Pedagogik madaniyatni shakllantirish.
- Bu vazifalarni hal etish quyidagi shartlarga amal qilinishga bog'liq:

1. Mavjud shart- sharoitlarni inobatga olgan holda faoliyatni tashkil etish.

2. Magistr-talabalarning yosh, fiziologik, psixologik va shaxsiy xususiyatlarini hisobga olish.

3. Ta'lim (tarbiya) jarayonini demokratlashtirish va insonparvarlashtirish.

4. Magistr-talabalar faoliyatini izchil nazorat qilish va ob'ektiv baholash.

5. Xususiy fanlarni o'qitish jarayonida ta'lim vositalari, mimika, pantomimikalardan maqsadga muvofiq, samarali foydalanish.

6. Pedagogik jarayonda pedagog va magistr o'rtasida o'zaro hamkorlikni qaror toptirish.

Har qanday ilmiy hamda o'quv fanlari kabi "Pedagogik texnologiya" ham pedagogik turkum fanlarning biri sifatida o'zining tadqiqot ob'ekti va predmetiga ega.

"Pedagogik texnologiya" fanining ob'ektini "Pedagogik texnologiya" nazariyasining shakllanish tarixi, ta'lim va tarbiya jarayonini tashkil etishga bo'lgan texnologik yondashish ehtiyoji, uni qondirishning muhim shartlari, ta'lim hamda tarbiya texnologiyalarining o'ziga xos xususiyatlari, loyiha asosida kafolatlangan ta'lim va tarbiya maqsadlariga erishish yo'llari bilan tanishtirish asosida magistrlarda kasbiy faoliyatni texnologik yondashuv va yuksak pedagogik mahorat asosida tashkil etish ko'nikma-malakalarni shakllantirish jarayoni tashkil qiladi.

"Pedagogik texnologiya" fanining predmeti jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy taraqqiyoti, ilm-fan, texnika va texnologiyalarning tez sur'atlarda o'sishi bilan bog'liq holda bosqichma-bosqich rivojlanib borgan "Pedagogik texnologiya" nazariyasining metodologik asoslari, ustuvor tamoyillari, asosiy qonuniyatlari, muhim kategoriyalari, tarkibiy qismlari, o'ziga xos belgilari, samarali shakllari, metodlari, vositalari, ta'lim (tarbiya) jarayonini texnologik yondashuv va pedagogik mahorat asosida tashkil etish mexanizmlari sanaladi.

Oliy o'quv yurtlarida "Pedagogik texnologiya"ning o'quv fani sifatida o'qitilishi magistrlar tomonidan muhim nazariy va amaliy bilimlarni puxta o'zlashtirilishi uchun zarur bo'lgan sharoitni hosil qiladi. Magistrlar yaratiladigan zarur sharoitdan unumli, samarali foydalangan holda:

- pedagogik texnologiyalarning zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rni va rolining to'g'ri baholanishiga erishadi;

- kasbiy faoliyatda pedagogik texnologiya nazariyasining asoslari va tashkiliy elementlaridan bevosita foydalanish imkoniga ega bo'ladi;

-ta'lim (tarbiya) texnologiyalarining mohiyati, o'ziga xos xususiyatlarini anglaydi;

-pedagogik jarayonni tashkil etishga texnologik yondashuv mazmunidan yetarlicha xabardor bo'ladi;

-pedagogik texnologiyaning pedagog kasbiy mahoratini oshirishdagi o'mi va ahamiyatini tushunadi;

-o'zida pedagogik texnologiyaning ustuvor tamoyillari yordamida o'quv-tarbiya jarayonini yuksak mahorat bilan tashkil etish orqali yuqori sifat va samaradorlikka erishish ko'nikma-malakalarini hosil qiladi.

O'quv fani asoslari bilan tanishish asosida magistrlar "pedagogik texnologiya", "texnologik yondashuv", "ta'lim texnologiyasi", "tarbiya texnologiyasi", "ta'lim jarayonini texnologiyalashtirish", "tarbiya jarayonini texnologiyalashtirish", "ta'lim jarayonini loyihalash", "tarbiya jarayonini loyihalash", "shaxsga yo'naltirilgan ta'lim", "texnologik pasport", "texnologik xarita" kabi o'nlab tushunchalarning mazmunidan xabardor bo'lishlari zarur. Ta'lim jarayonida magistrlar tomonidan asosiy pedagogik texnologiyalarning tavsifi, pedagogik jarayonni loyihalash asoslari, umumiy va maxsus belgilari, ustuvor tamoyillari va pedagogik texnologiyalar samaradorligini belgilovchi mezonlarga oid nazariy bilimlarni puxta o'zlashtirish talab qilinadi.

Magistrlar nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llay olish ko'nikma-malakalarini o'zlashtirishga ham jiddiy e'tibor qaratishlari kerak. Ularning kasbiy tayyorgarlik va o'zlashtirish darajalarini baholashda quyidagi holatlar ham inobatga olinadi:

- ta'lim maqsadidan kelib chiqqan holda maqbul (mos) pedagogik texnologiyani tanlay olish uchun pedagogik tizimning asosiy tarkibiy qismlarini tahlil qilish;

- pedagogik jarayonni tashxislash, loyihalash va rejalashtirishni amalga oshirish;

- pedagogik jarayonning maqsadli, mazmunli, metod va jarayonli modelini yaratish;

- magistrnlarni aqliy, axloqiy, jismoniy, estetik va b. jihatdan rivojlantiruvchi pedagogik faoliyatni tashkil qilish;

- zaruriy texnologik va axborot xaritalarni tuzish.

"Pedagogik texnologiya"ning o'quv fani sifatida shakllanishi. Har bir nazariya o'zining metodologik asoslariga ega bo'ladi. Pedagogik texnologiya nazariyasining ilk g'oyalari ilgari surilgan davrlardayoq ushbu nazariyaning asoslari ham yaratila boshlangan. Nazariyaning umumiy asoslarini uning maqsadi, mazmuni, vazifalari, tamoyillari, ob'ektiv

(tashqi) va sub'ektiv (ichki) omillari, ob'ekti, asosiy tushunchalari, mezonlari va b. tashkil etadi.

Texnologiya (yun. "techne" – mahorat, san'at; "logos" – tushuncha, ta'limot) – ishlab chiqarishning biror sohasida xomashyo, material, yarim fabrikat va shu kabilarga ishlov berish yoki qayta ishlash, ularning holati, xossalari va shaklini o'zgartirishda qo'llaniladigan usullar (metodlar) majmui.

Yuqorida qayd etilganidek, pedagogik texnologiya nazariyasi o'tgan asrning ikkinchi yarmidan boshlab asoslanib kelinayotgan bo'lsada, aynan "pedagogik texnologiya" tushunchasiga nisbatan turlicha yondashuvlar mavjud. Xususan, pedagog olim V.P.Bespalko pedagogik texnologiyani "amaliyotga tadbiiq qilinadigan muayyan pedagogik tizim loyihasi" deya ta'riflaydi hamda asosiy diqqatni o'quv-pedagogik jarayonni oldindan loyihalashga qaratadi³. N.F.Talizina esa pedagogik texnologiyani "fan va amaliyot oralig'ida muayyan tamoyillarni olg'a suruvchi metodlar ishlab chiqaruvchi, ularni izchil qo'llash kabi masalalarni hal etishga yo'naltirilgan mustaqil fan"⁴ bo'lishi lozimligini qayd etadi va h.k.

So'nggi o'n yilliklar davomida nutqimizda "pedagogik texnologiya", "zamonaviy pedagogik texnologiya", "o'qitish texnologiyasi" kabi tushunchalar keng qo'llanilmoqda. Aksariyat pedagoglar "ta'lim texnologiyasi" va "pedagogik texnologiya" tushunchalari mazmunan bir ma'noni anglatishini aytadi. Bunday yondashuv u qadar to'g'ri emas. Zero, yuqorida qayd etib o'tilganidek, ta'lim jarayonini texnologiyalashtirish g'oyasi dastlab G'arbiy Yevropa va AQSHda shakllangan. Ularda "Pedagogika" fani mavjud emas, shu bois "pedagogik faoliyat", "pedagogik texnologiya" tushunchasi ham iste'molda yo'q. Ushbu mamlakatlarda shaxsga ilmiy bilimlarni berish jarayoni "ta'lim jarayoni" sifatida nomlanadi, shaxsga bilimlar berish, uning ma'lumotini oshirish, ta'lim samaradorligini ta'minlashga xizmat qiluvchi fanlar majmui "Metodika" deb yuritiladi. Metodika fanlarini o'qitishda asosiy e'tibor ta'lim sifatini yaxshilash, uning samaradorligini ta'minlashga qaratiladi.

O'zbekiston Respublikasi ta'lim amaliyotida o'qitilib kelinayotgan "Pedagogika" fanining predmeti shaxsni shakllantirish, uning kamolotini ta'minlashga yo'naltirilgan ta'limiy va tarbiyaviy faoliyatni tashkil etish jarayonining mazmunidan iborat. Ya'ni, shaxs kamoloti ta'limiy va tarbiyaviy faoliyat jarayonining natijasi sifatida namoyon bo'ladi.

¹ Беспалько В.П. "Слагаемые педагогической технологии". Москва: "Педагогика"-1989 – С. 6

² Тализина Н.Ф. "Управление процессом усвоения знаний". Москва: "Изд-во МИУ"-1984 – С. 13

Xo'sh, "metod", "ta'lim metodikasi", "pedagogik texnologiya" tushunchalari bir xil ma'noni anglatadimi? Quyida ana shu xususida so'z yuritiladi.

Metod pedagog va magistrning hamkorligida tashkil etilayotgan ta'lim jarayonida qo'yilgan maqsadga erishish usuli sanaladi. Biroq, ushbu tushuncha tadqiqotchilar tomonidan turlicha sharhlanadi. Jumladan:

-pedagog va o'quvchilarning o'zaro bog'langan va ta'lim maqsadini hal etishga yo'naltirilgan faoliyatini tartibga soluvchi usul (Yu.K.Babanskiy);

-o'quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etish usuli (T.A.Ilina);

-didaktik vazifalarni hal etishga yo'naltirilgan pedagog va o'quvchilarning faoliyat birligi borasidagi umumiy nazariy qarash (P.I.Pidkasiy);

- o'quvchining o'quv-bilish faoliyatini tashkil etish, shuningdek, ta'lim darajasini oshirishga yo'naltirilgan usul (S.K.Islamgulova);

- ta'lim vazifalarini bajarishga yo'naltirilgan hamda pedagog va o'quvchilarning birgalikdagi faoliyati usuli (N.V.Savin);

- pedagog va o'quvchilarning kasbiy o'quv-tarbiyaviy vazifalarni hal etishga yo'naltirilgan kasbiy harakat usuli (V.A.Slasyonin);

"Ta'lim metodikasi" tushunchasi ham turlicha ta'riflanadi. Masalan:

- muayyan o'quv predmetini o'qitishning ilmiy asoslangan metod, qoida va usullar tizimi (M.Usmonboyeva);

-o'qitish jarayonini loyihalashtirish va tashkil etishning yaxlit tizimi, qo'llash samaradorligi pedagogning mahorati va ijodkorligi darajasiga bog'liq bo'lgan metodik ko'rsatmalar yig'indisi (V.A.Slasyonin);

-biror ishni bajarish, amalga oshirish, ado etish metodlarining, usullarining yig'indisi ("O'zbek tilining izohli lug'ati");

-o'qitish usullari haqidagi ta'limot ("O'zbek tilining izohli lug'ati");

-biror ishni maqsadga muvofiq o'tkazish metodlari, yo'llari majmuasi (O.Hasanboyeva);

-qandaydir ishni maqsadga muvofiq amalga oshirish usullarining yig'indisi (Методика обучения // <http://ru.wikipedia.org/wiki>).

Mualliflarning "pedagogik texnologiya" tushunchasini yoritishga yondashuvlari ham turlicha. Masalan:

"Pedagogik texnologiya" tushunchasining mohiyati:

- ta'lim jarayoniga topshiriqli yondashuv (T.N.Ballo);

- bosqichli o'qitish (L.V.Zankov, T.Ya.Galperin, V.I.Davidov);

* Исламгулова С.К. "Технологизация процесса обучения в школе: теория и опыт" – Алматы: "Творческая педагогика" 2003 – С. 23

- mazmunli umumlashma (G.K.Selevko);
- barcha jihatlariga ko'ra o'ziga xos, samarali natijalarni qo'lga kiritish imkonini beruvchi pedagogik tizimni tashkil etish bilan bog'liq holda ta'lim tizimi doirasida olib borilayotgan tadqiqot nazariyasi va amaliyotining muayyan tarmog'i (P.Mitchel);
- texnologik loyihaga asoslangan ta'lim jarayonini tashkil etish usuli (S.K.Islamgulova);
- ta'lim shakllarini takomillashtirish vazifasini ko'zlagan o'qitish va b.ni o'zlashtirishning barcha jarayonlarini texnika va inson omillarida, ularning birgalikdagi harakatlari vositasida yaratish, tadbiq etish va aniqlashning izchil metodi (YUNESKO);
- pedagogik maqsadlarga erishish yo'lida foydalaniladigan barcha shaxsiy, uskunali va metodologik vositalarning tizimli yig'indisi va ularning amal qilish tartibi (M.V.Klarin);
- ta'lim jarayoniga nisbatan o'ziga xos yondashuv;
- ijtimoiy-muhandislik tafakkurining pedagogik ifodasi, texnokratik ongning pedagogikaga ko'chirilgan tasviri, ta'lim jarayonining muayyan standarti (B.L.Farberman);
- didaktik maqsad, talab etilgan o'zlashtirish darajasiga erishish, ta'lim jarayonini avvaldan loyihalashtirish (U.N.Nishonaliyev);
- pedagogning o'qitish (tarbiya) vositalari yordamida o'quvchilarga muayyan sharoit va izchilikda ta'sir ko'rsatishi va mazkur faoliyatning mahsuli sifatida ularda oldindan belgilangan sifatlarni shakllantirish jarayoni (N.Saidahmedov);
- muayyan vaziyatlarda pedagogik masalalarni yechishning optimal usuli (A.Kushnir);
- kutilayotgan natijaga erishish jarayonining tavsifi (I.P.Volkov).

Rivojlangan mamlakatlar ta'lim tizimida shaxs ijtimoiylashuvini ta'minlovchi yetakchi omil sifatida ta'lim jarayoni e'tirof etilsa, biz shaxsning shakllanishida ta'lim hamda tarbiya jarayoni birdek ahamiyatga ega ekanligiga urg'u beramiz. Aksariyat hollarda esa tarbiya jarayoni bu borada ustuvor bo'lishi lozim, chunki o'zida axloqiy xislatlarni namoyon eta olgan shaxsgina ijtimoiy munosabatlarni tashkil etish jarayonida ular mazmunining ijobiy xususiyat kasb etishini ta'minlaydi, axloqli insongina ta'lim (bilim)ni qadrlay oladi, zero, axloqning asosiy kategoriyalaridan biri ham bilimlilik sanaladi, degan g'oyani ilgari suramiz. Shunday ekan, bu o'rinda "pedagogik texnologiya" tushunchasining qo'llanilishi, shuningdek, asosiy e'tiborni faqat ta'lim jarayonini samarali tashkil

etishgagina qaratmay, balki ham ta'lim, ham tarbiya jarayonining samaradorligini ta'minlashga birdek qaratish lozimdir.

“Ta'lim texnologiyasi” tushunchasi “ta'lim metodikasi” tushunchasiga nisbatan kengdir.

Ta'lim metodi – o'quv jarayonining majmuaviy vazifalarini yechishga yo'naltirilgan pedagog va o'quvchilarning birgalikdagi faoliyati usuli.

Ta'lim metodikasi – muayyan o'quv predmetini o'qitishning ilmiy asoslangan metod, qoida va usullar tizimi.

Ta'lim texnologiyasi – ta'lim maqsadiga erishish jarayonining umumiy mazmuni, ya'ni, avvaldan loyihalashtirilgan ta'lim jarayonini yaxlit tizim asosida, bosqichma-bosqich amalga oshirish, aniq maqsadga erishish yo'lida muayyan metod, usul va vositalar tizimini ishlab chiqish, ulardan samarali, unumli foydalanish hamda ta'lim jarayonini yuqori darajada boshqarish.

Lug'aviy jihatdan “ta'lim texnologiyasi” tushunchasi (ing. “An educational technology”) – ta'lim jarayonini yuksak mahorat, san'at darajasida tashkil etishga doir ma'lumotlar beruvchi fan, ta'limot ma'nosini anglatadi.

Shuni aytib o'tish joizki, ayni vaqtda ta'lim texnologiyasi tushunchasini mantiqiy-g'oyaviy jihatdan izohlash borasida yagona to'xtanga kelinmagan.

Ta'lim texnologiyasi magistrlar faoliyatini samarali, muvaffaqiyatli tashkil etishga yo'naltirilgan bo'lib, u talabalarning shaxsiy va pedagog bilan birgalikdagi faoliyatlarini inobatga olgan holda, o'quv materiallarini mustaqil o'zlashtirishlari uchun zarur sharoitlarni yaratishga xizmat qiladi.

Pedagogik texnologiyaning asosiy muammosi – talaba shaxsini rivojlantirish orqali ta'lim maqsadiga erishishni ta'minlash.

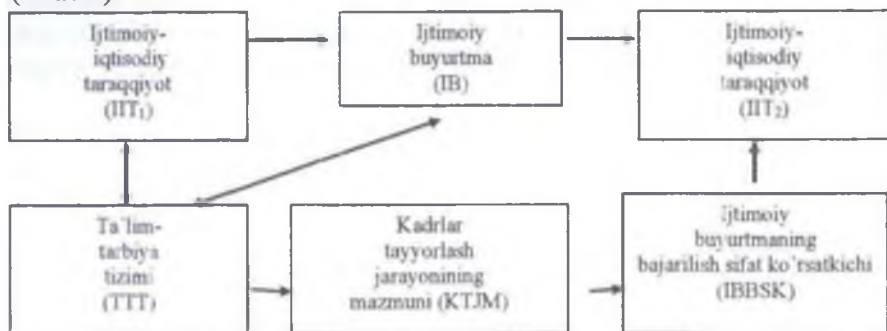
XX asr kishilik jamiyati taraqqiyoti tarixidan fan va texnika sohasida yuz bergan inqiloblar davri sifatida joy oldi. Ilm-fan va texnika rivojining yuksak sur'ati moddiy ishlab chiqarish jarayonini nazariy (g'oyaviy), amaliy jihatdan boyitib borish bilan birga ijtimoiy munosabatlarning yangicha mazmun kasb etishini ta'minladi. Xizmat ko'rsatish sohasining paydo bo'lishi, yangicha turmush tarzi kishilarning moddiy va ma'naviy ehtiyojlarining ortib borishiga zamin hozirladi.

Kishilik jamiyati taraqqiyotining quyi bosqichlarida shaxsni tarbiyalash, unga ta'lim berishga yo'naltirilgan faoliyat sodda, juda oddiy talablar asosida tashkil etilgan bo'lsa, bugungi kunga kelib ta'lim

jarayonini tashkil etishga nisbatan o'ta qat'iy hamda murakkab talablar qo'yilmoqda. Chunonchi, murakkab texnika bilan ishlay oladigan, ishlab chiqarish jarayonining mohiyatini to'laqonli anglash imkoniyatiga ega, favqulodda ro'y beruvchi vaziyatlarda ham yuzaga kelgan muammolarni ijobiy hal eta oluvchi malakali mutaxassisni tayyorlashga bo'lgan ijtimoiy ehtiyoj ta'lim jarayonini texnologik yondashuv asosida tashkil etishni taqozo etmoqda.

Shu bois ijtimoiy taraqqiyot bilan uzviy aloqadorlikda rivojlanib borayotgan pedagogika fanining vazifalari doirasi kengayib bormoqda. Tabiiy ravishda zamonaviy fan-texnika yutuqlaridan samarali va unumli foydalana olish vazifasi mazkur fan oldiga ham qo'yilgandir (1-rasm):

1-rasm. Ijtimoiy taraqqiyot va uzluksiz ta'lim mazmuni

Bugungi kunda respublika ijtimoiy hayotiga ham tezkor axborot oqimi bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Axborotlarni tezkor sur'atda qabul qilib olish, ularni tahlil etish, qayta ishlash, nazariy jihatdan umumlashirish, xulosalash hamda magistrga yetkazib berishni yo'lga qo'yish ta'lim tizimi oldida turgan dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Ta'lim-tarbiya jarayoniga pedagogik texnologiyani tatbiq etish yuqorida qayd etilgan dolzarb muammoni ijobiy hal etishga xizmat qiladi.

Ta'lim tizimini texnologiyalashtirish g'oyasi o'tgan asrning boshlarida G'arbiy Yevropa, AQSHda ta'lim tizimini isloh qilish, ta'lim samaradorligini oshirish, shaxsning ijtimoiylashuvini ta'minlash uchun muayyan shart-sharoitni yaratish borasidagi ijtimoiy harakat yuzaga kelgan davrda ilk bora o'rtaga tashlandi. Mazkur g'oya 30-yillarda ta'lim jarayoniga "pedagogik texnika" ("ta'lim texnikasi") tushunchasining olib kirilishi bilan asoslandi. Bu davrlarda yaratilgan maxsus adabiyotlarda "pedagogik texnika" (yoki "ta'lim texnikasi") tushunchasi "o'quv